

اهل تسنن و ازدواج مسیاری

دکتر محمد صادقی*

چکیده

ازدواج مسیاری نوعی ازدواج است که در سال‌های اخیر در برخی از کشورهای اسلامی رواج یافته و مورد استقبال عده‌ای از زنان و مردان عرب واقع شده است. از آنجا که اهل تسنن ازدواج موقت را مشروع نمی‌دانند؛ برای پاسخ به نیازهای برخی از مردان و زنان جوان ازدواج مسیاری را مطرح نموده‌اند. مسیاری، نوعی ازدواج دائم است که در آن شرط می‌شود، زن حق نفقه و هم‌خوابگی نداشته و شوهر مختار است، هر وقت بخواهد نزد زن برود. زن نیز در زندگی خود آزاد بوده و مرد نسبت به وی ریاست و مدیریتی ندارد. نکته مهم این است که در این ازدواج تعادلی بین حقوق و تکالیف زوجین نمی‌باشد و زنان از بلا تکلیفی بیشتری رنج می‌برند، در این نوشتار شرایط ازدواج مسیاری و ادله علمای موافق و مخالف اهل تسنن مورد نقد و بررسی قرار گرفته است.

کلید واژه

ازدواج، مسیاری، متعه، حقوق زن، نفقه، میت

* - دکترای حقوق خصوصی، عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد قم

ازدواج مسیاری ازدواجی است که در سال‌های اخیر میان اهل سنت به ویژه کشورهای عربی حوزه خلیج فارس و خاورمیانه شایع شده است. علما و حقوقدانان اهل سنت به بحث و بررسی دربارهٔ این ازدواج پرداخته و از زوایای مختلف آن را تجزیه و تحلیل نموده‌اند و عده‌ای قائل به جواز و مشروعیت آن شده و گروهی آن را نامشروع دانسته‌اند. این نوشتار به معرفی ازدواج مسیاری، تفاوت آن با ازدواج‌های دیگر، مشروعیت و جایگاه این ازدواج در بین اهل سنت و دیدگاه فقهای شیعه دربارهٔ آن، پرداخته است. در ابتدا لازم است ویژگی‌های ازدواج صحیح از دیدگاه اهل سنت به طور اجمالی بیان شود و سپس ازدواج مسیاری بر آن تطبیق گردد.

۱) ویژگی ازدواج صحیح از دیدگاه اهل سنت

از دیدگاه اهل سنت ازدواج دارای ارکان، شرایط و مقاصد ذیل است:

۱-۱) ارکان ازدواج

ارکان ازدواج عبارت است از وجود زوجین (زن و مرد) و انشاء صیغه (ایجاب و قبول) اعم از تلفظ کردن، نوشتن با لفظ یا کتابت یا اشاره در مورد افراد کر و لال.

۱-۲) شرایط ازدواج

شرایط ازدواج، چند دسته هستند برخی شرط صحت، برخی شرط نفوذ و برخی شرط لزوم ازدواج شمرده می‌شوند.

۱-۲-۱) شرایط صحت

الف) - زن بر مرد حرام نباشد؛ خواه حرام موقتی مانند خواهر زن یا تحریمی که در آن شبهه است، مانند طلاق سوم مادامی که زن در عده است یا در نوعی از ازدواج که بین فقها اختلاف است، مانند ازدواج متعه؛ ب) - صیغه ایجاب و قبول زمان‌دار نباشد؛ ج) - حضور دو شاهد عادل؛ د) - تعیین زوجین به اسم یا صفت یا به اشاره و رضایت و

اختیار متعاقدین و عدم احرام به حج یا عمره؛ ه) حضور ولیّ به نظر جمهور اهل سنت به غیر از حنفیه؛ و) وجود مهر و عدم بیماری خطرناک و عدم تبانی زوج با شهود مبنی بر کتمان ازدواج به نظر مالکیه (جزیری، ۱۴۱۹ق: ج ۴، صص ۳۴-۲۴؛ زحیلی، ۱۴۲۸ق: صص ۸۵-۷۷).

۲-۲-۱) شرایط نفوذ

شرایط نفوذ انشاء عقد همان شرایط عام تکلیف است که عبارتند از بلوغ؛ عقل و حریت. مالکیه در صورتی که ازدواج توسط زوج صورت گیرد رشد را نیز شرط نفوذ دانسته‌اند، اما شافعیه و حنابله رشد را شرط صحت می‌دانند (همان).

۲-۲-۳) شرایط لزوم

شرایط لزوم شامل: تزویج محجورین توسط ولیّ، هم کفو بودن و عدم عیب «جب» و «عنن» می‌باشد (زحیلی، ۱۴۲۸ق: ص ۸۶).

۱-۳) مقاصد ازدواج

اهداف و مقاصد شریعت از تجویز عقد ازدواج مطابق آیه «و من آیاته ان خلق لکم من انفسکم ازواجاً لتسکنوا الیها و جعل بینکم مودة و رحمة ان فی ذلك لآیات لقوم یتفکرون» (روم، ۲۰). عبارتست از: تحقق پاکدامنی و عفت، استقرار، سکون نفس بر اساس مودت و رحمت، تعاون و سازگاری و اطمینان زوجین به یکدیگر، تولید نسل صالح برای بقای نوع انسان، قصد دوام و همیشگی بودن ازدواج (شاطبی، بی‌تا: ج ۲، صص ۳۹۷-۳۹۶).

۲) ازدواج مسیار

۲-۱) تعریف لغوی

درباره ریشه لغوی واژه مسیار دو نظریه مطرح است. برخی معتقدند: «مسیار ریشه لغوی ندارد. بلکه کلمه عامیانه‌ای است که در سرزمین نجد در عربستان سعودی به معنای دیدار روزانه (الزيارة النهارية) به کار می‌رود. وجه تسمیه این نوع ازدواج آن

است که شوهر غالباً در دیدارهای روزانه به دیدن زوجه می‌آید، شبیه دیدار از همسایه‌ها» (تمیمی، ۱۴۱۸ق: ش ۴۶، ص ۱۰). همچنین در تعریف دیگری آمده بسیار از سیر، حرکت و عبور گرفته شده و اصطلاح عامیانه‌ای است برای موردی که مرد در یکی از شهرهای مسیر گردش و ترددش برای تجارت یا کسب علم با خانمی ازدواج می‌کند که در زمان تحصیل یا تجارت نزد زوجه باشد. این دیدگاه را شیخ یوسف قرضاوی پذیرفته و می‌نویسد: «بسیار کلمه‌ای است که در خلیج رواج یافته و شاید به معنای مرور به زوجه یا سیر به وی می‌باشد و ازدواجی است که در آن زندگی دائمی و مبیّت نیست» (اشقر، ۱۴۲۰ ق: ص ۱۶۱).

برخی دیگر معتقدند: «بسیار صیغه مبالغه از سیر است» (تمیمی، ۱۴۱۸ق: ش ۴۶، ص ۱۰). سیر در لغت راه رفتن در زمین است (راغب اصفهانی، ۱۳۶۲: ص ۲۴۷). «سار القوم یسیرون سیراً او مسیراً». زمانی که سیر امتداد و ادامه یابد در جهتی که متوجه آن هستند (ابن منظور، ۱۹۹۷م: ج ۶، ص ۴۵۴). همچنین عرب می‌گوید: «سار الکلام او المثل» یعنی زمانی که کلام شایع و پراکنده شود و «المثل الساری»^۱ یعنی مثالی که بین مردم شایع و رایج شده است (انیس و دیگران، ۱۹۷۲م. ج ۱، ص ۴۶۷). از دیدگاه ایشان، به وسیله بسیار مردی که کثیرالسیر است، توصیف می‌شود. مانند: «رجل مسیار و سیار». دلیل این که بسیار برای نوعی ازدواج قرار داده شده، این است: «در آن التزامی به حقوق زوجیت وجود ندارد و مرد در این ازدواج حالت مرد سیاری را دارد که خود را ملتزم به حقوقی که ازدواج مقتضی آن است مانند نفقه و مبیّت نمی‌داند» (اشقر، ۱۴۲۰ ق: ص ۱۶۱).

برخی نیز نوشته‌اند: «بسیار کلمه‌ای عربی است که به لهجه اهل بادیه باز می‌گردد و منظور از آن سیر به سوی زوجه و خوشحال نمودن وی می‌باشد» (عرفان بن سلیم، بی‌تا: ص ۳).

^۱ - فعل سار به صورت لازم و متعدی استعمال می‌شود. مانند: سار البعیر، سرته (فیومی، ۱۹۲۸م: ص ۴۰۶).

۲-۲) تعریف اصطلاحی

مسیار از موضوعات جدید بوده و در کتاب‌های فقهی قدیمی چنین اصطلاحی وجود ندارد، اما فقها و حقوقدانان معاصر آن را این گونه تعریف نموده‌اند: «ازدواجی است که در آن مرد و زن عقد شرعی با تمام ارکان و شرایط می‌بندند و فقط زن از سکونت و نفقه صرف نظر می‌کند» (تمیمی، ۱۴۱۸ق: ش ۴۲، ص ۱۰).
وهبة الزحیلی می‌نویسد: «مسیار ازدواجی است که با ایجاب و قبول، شهادت شهود و حضور ولی، بین مرد و زن منعقد می‌شود؛ بنابراین زن از حقوق مادی مثل مسکن، نفقه و فرزندان که به دنیا می‌آورد و برخی حقوق معنوی مانند: حق قسم و همخوابگی صرف نظر می‌کند. در این ازدواج زن قبول می‌کند که مرد فقط گاهی به او سر بزند. این عقد طبق توافق طرفین هم می‌تواند علنی و رسمی باشد که برای آن سند صادر شود و هم مخفی و سرّی. طرفین می‌توانند توافق کنند، در این ازدواج نسب و ارث حفظ می‌شود. اما زن در خروج از منزل آزاد است، چون شرط نفقه وجود ندارد، زیرا اطاعت زن در صورتی واجب است که شوهر نفقه بپردازد و اگر نفقه نباشد اطاعت واجب نیست» (زحیلی، ۱۴۲۸ ق: ص ۸۴).

برخی به همین تعریف اضافه نموده‌اند: «غالباً ازدواج مسیار ازدواج دوم یا سوم است و نوعی از تعدد زوجات محسوب می‌شود (اشقر، ۱۴۲۰ ق: ص ۱۶۳).
شیخ عبدالله بن منیع عضو هیئت کبار العلمای سعودی و قاضی مکه می‌نویسد: «مسیار ازدواجی است که همه ارکان و شرایط ازدواج در آن وجود دارد. این ازدواج با ایجاب و قبول و با شرایط معروف یعنی رضایت طرفین، ولایت، شهادت و کفایت صورت می‌گیرد و در آن مهریه مورد توافق وجود دارد و برای صحت آن باید موانع ازدواج وجود نداشته باشد. بعد از انعقاد عقد تمامی حقوق مترتب بر عقد زوجیت از جهت نسل، ارث، عده، طلاق و مباح بودن رابطه نزدیکی، سکونت و نفقه ثابت می‌شود؛ اما زوجین توافق می‌کنند که زوجه حق نفقه و میت (همخوابگی) ندارد و شوهر اختیار دارد هر وقت بخواهد به دیدار همسر خود بیاید» (تمیمی، ۱۴۱۸ق: ش ۴۶، ص ۱۵).

همچنین در معرفی ازدواج مسیار آورده‌اند: «زنانی که مشکل مادی، مسکن و نفقه ندارند؛ ولی به دلیل بیوه بودن کسی با آنان ازدواج نمی‌کند، این زنان از حق نفقه،

مسکن و میت صرف نظر می‌کنند و شوهر مختار است هر وقت میسر شد با وی ملاقات کند و این ازدواج تمام شرایط و ارکان عقد نکاح شرعی از قبیل گواه، تعیین مهر و ثبوت نسب را دارد. در این ازدواج زوجین توافق می‌کنند که زن در خانه والدین خود بماند و تقاضای مسکن، نفقه و حق قسم از شوهر ننماید. غالباً این ازدواج از جانب مردی است که فقیر بوده یا ازدواج مجدد سبب مشکلات با همسر اول می‌شود. این عقد علناً با حضور گواهان با رضایت کامل زوجین و حضور ولی زن و کلماتی که بر دوام نکاح دلالت دارد انجام می‌شود» (مولوی عبدالحمید، Sunnionlin.com).

برخی از فقهای شیعه ازدواج مسیار را چنین تعریف می‌نمایند: «ازدواج مسیار به حسب ظاهر ازدواج دائم با همه شرایط است، اما در آن حق نفقه، قسم و ارث نیست، یعنی شرط عدم مطالبه شده است و شرط عدم استحقاق زن نیست» (مکارم شیرازی، ۱۳۸۳: ص ۲۱).

۳) پیشینه مسیار

برخی «ازدواج مسیار را پدیده‌ای جدید دانسته‌اند که ابتدا در منطقه تمیم عربستان سعودی ظهور پیدا کرد و سپس در سایر مناطق و کشورها گسترش یافت و کسی که فکر اولیه این ازدواج را مطرح نمود فهد الغنیم بوده است» (تمیمی، ۱۴۱۸ق: ش ۶۶، ص ۱۱).

اما عده‌ای دیگر روش ازدواج مسیار را دارای سابقه تاریخی دانسته و در این زمینه به برخی از متون فقهی استناد نموده‌اند. از جمله ابن قدامه در مغنی آورده: «مردی که در ازدواج با زنی شرط نماید در هر هفته یک شب نزد وی باشد یا در ازدواج دیگری شرط کند که در هر ماه ۵ یا ۱۰ درهم به زوجه نفقه بدهد یا شرط نماید روزهای مشخصی از ماه به ملاقات وی رود» (مقدسی، بی تا: ج ۷، ص ۴۵۰). در مقام مقایسه با مسیار برخی اظهار می‌دارند: «فرقی بین آن چه ابن قدامه آورده و آن چه در حال حاضر به نام عقد مسیار وجود دارد، نیست مگر در اسم، که نام عقد مسیار جدید است» (بریدی، ۲۰۰۷).

مورد دیگری که به آن استناد شده، ازدواج نهاریات و لیلیات است (یعنی ازدواج روزانه یا شبانه) «فقهای قدیمی نوعی ازدواج به نام نهاریات و لیلیات ذکر کرده‌اند، بدین صورت: «مرد با زنی ازدواج می‌کند که شب در خارج از منزل کار می‌کند و روز نزد شوهر می‌رود یا روز کار می‌کند و شب به منزل نزد شوهر می‌رود» (شعراوی، ۱۴۲۲ق: ص ۱۳۹). علما درباره حکم ازدواج نهاریات و لیلیات و نیز در مورد استحقاق نفقه برای زوجه بر فرض صحت این ازدواج اختلاف نظر دارند. برخی برای بطلان این نوع ازدواج دلایلی را مطرح نموده‌اند:

الف- این نوع ازدواج در سرزمین‌های اسلامی در زمان پیامبر (ص) و خلفا رایج نبوده، لذا این ازدواج شرعی نمی‌باشد (مروزی، بی تا: ج ۱، ص ۹۳).

ب- این نوع ازدواج از جهتی مخالف مقتضای عقد است و از جهتی موجب خلل در مقدار مهر و کم یا زیاد بودن آن می‌شود، همچنین آن را به ازدواج متعه نزدیک می‌سازد (قرافی، ۱۹۹۴ م: ج ۴، ص ۴۰۴). برخی از علما نیز آن را مباح دانسته فقط در لزوم نفقه آن اختلاف نموده‌اند (حصکفی، ۱۳۶۸ ق: ج ۳، ص ۵۷۷).

بعضی نیز تفاوت بسیار با لیلیات و نهاریات را چنین بیان نموده‌اند: «در ازدواج لیلیات یا نهاریات زن در منزل شوهر حضور دارد و منزلی غیر از منزل زوج ندارد، مشکل آنها این است که برای کار در شب یا روز باید از منزل خارج شوند، ولی در ازدواج بسیار زن در منزل شوهر مأوی ندارد و زوج به زن نفقه نمی‌دهد و شوهر هر وقت خواست به نزد زن می‌رود؛ بنابراین زن در ازدواج بسیار از حقوق کمتری نسبت به ازدواج لیلیات و نهاریات برخوردار است» (اشقر، ۱۴۲۰ ق: ص ۱۷۳).

۴) مقایسه ازدواج بسیار با سایر ازدواج‌ها

۴-۱) مسیاری و ازدواج شرعی دائم

تفاوت ازدواج بسیار با ازدواج شرعی دائم در این است که در مسیاری شرط اسقاط حق نفقه و سکونت زوجه وجود دارد، لذا مرد ریاست و مدیریتی نسبت به زن ندارد و زن در زندگی و بودن در منزل یا خروج از آن آزاد می‌باشد.

۴-۲) مسیاری و ازدواج عرفی دائم

ازدواج عرفی همان ازدواج شرعی دائم است؛ با این تفاوت که آن را ثبت نمی‌کنند. بنابراین نقص ازدواج عرفی فقط در ثبت است، اما ماهیت آن همان عقدی است که تمام شروط و ارکان را دارد و آثار شرعی و قانونی بر آن مترتب می‌شود، مانند: ثبوت حق نفقه و میت. بنابراین تفاوت این دو ازدواج در ثبوت حق نفقه و میت در ازدواج عرفی و عدم ثبوت آنها در ازدواج مسیاری است. البته این به معنای آن نیست که ازدواج مسیاری نمی‌تواند ازدواج عرفی باشد؛ بلکه اگر این ازدواج ثبت نگردد، ازدواج عرفی شناخته می‌شود، مشروط بر اینکه ارکان و شروط معروف در ازدواج صحیح وجود داشته باشد (زحیلی، ۱۴۲۸ق: ص ۹۰).

در مقایسه این دو نوع ازدواج به این نکته باید توجه نمود که بنابه نظر عده‌ای از فقها و حقوقدانان مقتضای ذات عقد نکاح، تمتع و رابطه زناشویی است و شرط خلاف این رابطه یا تحدید زوجین باطل است. همچنین ترک زندگی خانوادگی بیش از چهارماه از موجبات درخواست طلاق است. همچنین شرط اسقاط حق نفقه نیز توسط مرد جایز نیست. حال آن که در این ازدواج زن شخصاً اقدام به هبه یا فسخ نفقه خود می‌کند که این مسئله محل تأمل است؛ زیرا بسیاری از چشم‌پوشی‌های مالی ناشی از اضطراب زوجه می‌باشد. همچنین در ازدواج مسیاری مفهوم نشوز و تمکین دگرگون می‌شود، بدون اینکه از این مفاهیم تعریف جدیدی ارائه شود. البته عدم ثبت این ازدواج با وجود اینکه در بیشتر کشورهای عربی ثبت ازدواج دائم واجب است مسئله دیگر می‌باشد.

۴-۳) مسیاری و ازدواج موقت

ازدواج موقت ازدواجی است که در مدت معینی رابطه زوجیت بین زن و مرد برقرار می‌شود. از دیدگاه اهل سنت این ازدواج باطل است؛ زیرا آنان یکی از شرایط صحت ازدواج را غیرموقت بودن آن دانسته‌اند. ازدواج موقت از دیدگاه امامیه ازدواج مشروع و صحیح و دارای آثار و ثمرات خاصی می‌باشد و برای پاسخ به برخی ضرورت‌ها و نیازهای جامعه تشریح شده است. البته اهل سنت نیز مشروعیت ابتدائی ازدواج موقت

را قبول دارند، اما معتقدند پس از مدتی حکم جواز ازدواج موقت نسخ شده است. ازدواج مسیاری و ازدواج موقت از جهاتی با هم مشابه و از جهاتی فرق دارند: وجه مشابهت: در هر دو ازدواج زن حق نفقه، حق قسم و مبیعت ندارد و زوجین از یکدیگر ارث نمی‌برند؛ همچنین خروج زن از منزل نیازمند اجازه شوهر نمی‌باشد. وجه اختلاف: در ازدواج موقت مدت ازدواج باید تعیین شود و عدم تعیین مهر در عقد موجب بطلان آن می‌شود، ولی در ازدواج مسیاری مدت تعیین نمی‌شود و به صورت عقد دائم منعقد می‌گردد و تعیین مهر در عقد لازم نیست. پایان ازدواج مسیاری با طلاق است، در حالی که پایان ازدواج موقت با انقضای مدت یا بذل صورت می‌گیرد. حدنصاب در ازدواج مسیاری همانند ازدواج دائم چهار زن می‌باشد، ولی در ازدواج موقت حدنصاب مطرح نیست.

بنابراین سرنوشت ازدواج موقت به دلیل زمان و مدت معلومی که دارد به نوعی به دست زوجه سپرده شده است. یعنی زن می‌تواند با قید مدت کوتاه یا مناسب با نیاز خود هر وقت که تمایل داشته باشد از قید زوجیت خارج شود. اما در ازدواج مسیاری زن از حقوق مهمی که دارد چشم‌پوشی می‌نماید؛ ولی در عین حال چون عقدی دائم محسوب می‌شود، برای جدایی باید زوج وی را طلاق دهد و این مسأله موجب ظلم به زن می‌شود.

۵) دلایل استقبال از ازدواج مسیاری

عوامل زیادی در انتشار ازدواج مسیاری نقش دارد. در یک نظرسنجی که مجله «الاسرة» عربستان سعودی انجام داده و در آن ۳۶۳ دختر شرکت داشتند؛ این نتایج به دست آمد: «۵۲/۹ درصد، رغبت مردان به غیردائم، ۴۶/۶۲ درصد، بدون شوهر بودن زن یا طلاق از شوهر اول یا نیاز به فرزند، ۲۴/۵۳ درصد، عدم رغبت مردان به تحمل مسئولیت یا عدم قدرت آنها بر تحمل مسئولیت، ۱۱/۶۵ درصد، بالا بودن و گرانی مهریه و بالا بودن هزینه‌های ازدواج، ۹/۸۱ درصد رغبت مردان در تغییر و تنوع، ۴/۲۹ درصد، مخالفت همسر اول با تعدد زوجات، ۳/۶۸ درصد، طمع مرد در حقوق زوجه، ۱/۸۴ درصد، رغبت دختران در عدم ارتباط کامل، ۱/۲۲ درصد، عدم استقرار مرد در

یک مکان به سبب اشتغال به کار» (اشقر، ۱۴۲۰ق: ص ۱۷۰). کسانی که به این ازدواج اقدام می‌کنند، اهداف و انگیزه‌های مختلفی دارند. بعضی از این اسباب مربوط به زنان و برخی مربوط به مردان است.

۵-۱) دلایل زنان

در سال‌های گذشته مردان رغبت بیشتری برای ازدواج مسیاری داشتند، اما امروزه زنان خواهان ازدواج مسیاری می‌باشند و شرایط ازدواج بر حسب نیاز زن تعیین می‌گردد مانند: تأمین محل سکونت، حساب بانکی، ماشین، تعیین وقت برای حضور شوهر (غامدی، ۲۰۰۷).

۵-۱-۱) افزایش جمعیت

مهم‌ترین سببی که منجر به انتشار ازدواج مسیاری شده، وجود تعداد زیادی از زنان در کشورهای عربی است که به سن ازدواج رسیده، اما امکان ازدواج برای آنان به دلایلی فراهم نشده است. عواملی مانند: جنگ، ازدواج با زنان خارجی، دیدگاه منفی مردان و اجتماع در مورد زنان ازدواج نکرده یا زنان مطلقه به ویژه اگر از شوهر سابق فرزندی داشته باشند. باعث ازدیاد زنان بی‌شوهر می‌شود (اشقر، ۱۴۲۰ق: ص ۱۶۸).

آماري که جمعیت «عفاف» از بررسی تعداد زنان بی‌همسر در برخی کشورهای عربی انجام داده، نشان از این واقعیت دارد. مطابق این گزارش در مصر تعداد زنان ازدواج نکرده از ۹۹۰ هزار در سال ۱۹۹۴م. به بیش از یک میلیون و ۳۰۰ هزار در سال ۲۰۰۴م. رسیده است. یعنی ۳۸ درصد افزایش داشته است. آمار ارائه شده از میان ۸/۶ میلیون دختر ما بین سن ۱۸ - ۳۵ می‌باشد. از این نسبت ۳/۵ میلیون دختر در سن ۲۵ - ۱۸ و ۲/۶ میلیون در مرحله سنی ۲۵ - ۳۰ و ۳۰ - ۳۵ سال می‌باشند. سهم شهر قاهره از این نسبت حدود ۸۸ درصد دختران غیرمزدوج است. اما در اردن میانگین کسانی که اقدام به ازدواج می‌کنند به صورت تدریجی در دو دهه اخیر پایین آمده است. در حالی که آمار نشان می‌دهد تعداد زیادی از دخترانی که از سن ازدواج آنان گذشته و ازدواج نکرده‌اند. همچنین در تونس نسبت زنان ازدواج نکرده و بدون شوهر با ازدیاد زنان کارمند و کارگر ارتباط دارد. در

عربستان سعودی نیز تعداد زنان غیرمزدوج بسیار زیاد است و آمار نشان می‌دهد، دختران سعودی نیز چنین وضعیتی دارند (اسمر، ۲۰۰۷).

۲-۱-۵) داشتن محرم برای سفر و...

بسیاری از دختران دانشجو به سبب داشتن محرم در سفر خواهان ازدواج بسیار هستند. زنان با مردانی که کثیرالسفر یا خارجی هستند و معمولاً هر ماه یک بار یا هر دو ماه یک بار مسافرت می‌کنند ازدواج می‌کنند. برای این زنان جزئیات زندگی زناشویی، استمرار و استقرار آن مهم نیست. بلکه مسافرت و گردش به نقاط مختلف دنیا مهم است؛ زیرا چنین سفرهایی فقط با محرم در این کشورها امکان‌پذیر است. مهم‌ترین شرط برای استمرار این ازدواج، استمرار سفرها است و زندگی زناشویی و زوجیت با پایان سفرها پایان می‌پذیرد (غامدی، ۲۰۰۷).

در برخی موارد نیز زنان به دلیل بهره‌مندی از منافع همراه داشتن محرم خواهان ازدواج بسیار هستند؛ زیرا در برخی اماکن مانند رستوران‌ها، نمایشگاه‌ها و... ورود زنان مشروط به همراه داشتن محرم است و بدون آن از ورود زنان ممانعت می‌شود.

۳-۱-۵) نگاه اقتصادی به همسر

در مورد دیگر ازدواج بسیار، زن شرط می‌کند که شوهر به عنوان معامله اقتصادی، اجاره منزل وی را پرداخت نماید. حتی اگر نکاح با طلاق و... پایان پذیرد، عقد اجاره قطع نمی‌شود؛ لذا ازدواج بسیار برای او در مدت کوتاهی منعقد می‌شود و هیچ نوع استقراری در آن نیست و این شرط سبب می‌گردد، زن برای مدت طولانی از مسکن مناسب برخوردار شود (همان).

۴-۱-۵) عدم مسئولیت

ازدواج بسیار برای زنانی که وقت زیادی را به کار مشغولند یا زنانی که نمی‌توانند بین کار و پاسخ به نیازهای خانواده، مانند: نیازهای شوهر و فرزندان جمع نمایند از ازدواج معمولی بهتر و مناسب‌تر است؛ به همین دلیل برخی آن را به عنوان جایگزین ازدواج عادی انتخاب می‌نمایند که در آن زوجه مسئولیتی ندارد، مگر در ساعاتی که در

خانه است. در چنین ازدواجی زن شرط می‌نماید که شوهر از زمان ورود و خروج از منزل و مکان‌های که می‌رود سؤال نکند و در روابط خود آزاد باشد (همان). به همین سبب در عربستان سعودی بسیاری از زنان پزشک خواهان ازدواج بسیار با غیرسعودی‌ها هستند، زیرا مردان سعودی معمولاً نمی‌پذیرند که زن در ساعات طولانی خارج از منزل باشد (اشقر، ۱۴۲۰ق: ص ۱۶۷).

۵-۱-۵) مادر شدن

عده‌ای از زنان به سبب داشتن سن بالا و عدم رغبت ازدواج با آنها، تنها به دلیل مادر شدن و اشباع عاطفه مادری خواهان ازدواج بسیار هستند، هرچند به عنوان همسر دوم یا سوم باشند. ایشان در ازدواج بسیار وسیله‌ای برای تحقق هدف مادر شدن می‌یابند و در ازدواج بسیار یک شرط طلب می‌کنند و آن حامله شدن و فرزندآوری است و در این حال تمامی مسئولیت‌های تربیت، تکالیف و هزینه‌های اقتصادی طفل را خود بر عهده می‌گیرند (همان، ص ۱۶۸؛ ر.ک. غامدی، ۲۰۰۷).

۵-۱-۶) ارضای غرائز

برخی از زنان که ازدواج معمولی پاسخ‌گوی نیاز جنسی آنان نبوده، خواهان ازدواج بسیار هستند. برخی از نویسندگان نقش ارضای غریزه جنسی در انتشار این ازدواج را مهم شمرده‌اند، زیرا غریزه جنسی از قوی‌ترین غرایز نفسانی انسان است و انگیزه دعوت‌کننده به اشباع آن نیز خیلی قوی است (اشقر، ۱۴۲۰ق: ص ۱۶۷).

۵-۲) دلایل مردان

۵-۲-۱) بعضی مردان به دلیل نیاز به تعدد ازدواج یا رغبت در معاشرت جنسی و عدم اکتفا به یک زن و عدم توانایی مالی برای ازدواج مجدد و تأمین هزینه‌های آن مانند مهر، نفقه و تهیه محل سکونت، خواهان ازدواج بسیار هستند تا هم به نیاز خود پاسخ داده و هم متحمل هزینه زیاد نگردند.

۵-۲-۲) برخی دیگر از مردان توان مالی خوبی دارند، اما نمی‌خواهند اموال خود را در این راه خرج کند، لذا خواهان ازدواج بسیار هستند.

۳-۲-۵) گاهی این ازدواج راهی برای استیلای مرد بر اموال یا بخشی از اموال زن می‌باشد. زن ثروتمند بخشی از اموال خود را در برابر چنین ازدواجی به شوهر می‌بخشد؛ زیرا بیم جدا شدن شوهر را دارد.

۴-۲-۵) گاهی به دلیل ناراحت شدن همسر اول از ازدواج مجدد مرد یا نارضایتی خویشاوندان و فرزندان وی که ازدواج مجدد را نمی‌پسندند، مرد خواهان ازدواج بسیار مخفی است. مانند موردی که کار مرد در دو شهر است و در هر شهر خانه و خانواده‌ای تشکیل می‌دهد (همان، ص ۱۷۰).

برخی از نویسندگان علاوه بر عواملی که به زنان یا مردان نسبت داده شده عواملی را نیز به اجتماع نسبت داده‌اند که درانتشار ازدواج بسیار موثر می‌باشد. از جمله بالا بودن مهریه، هزینه‌های ازدواج و نگاه منفی اجتماع به کسانی که خواستار تعدد ازدواج هستند. این عوامل افراد را بر آن می‌دارد که از ازدواج بسیار به صورت پنهانی استفاده نمایند (بریدی، ۲۰۰۷). دلایل مردان از ازدواج بسیار، کاملاً نشان می‌دهد که اهداف آنان تمتع جنسی بدون رعایت حقوق زنان است.

۶) حکم ازدواج بسیار در فقه معاصر

ازدواج بسیار ازدواجی است که در دوران معاصر در برخی کشورهای اسلامی و در میان اهل سنت رواج یافته و به همین دلیل مورد نقد و بررسی فقها و علمای آنان می‌باشد، گرچه برخی از فقهای شیعه نیز آن را مورد بررسی فقهی قرار داده‌اند.

۱-۶) دیدگاه علمای اهل تسنن

در مورد حکم ازدواج بسیار بین علمای معاصر اهل سنت اختلاف نظر وجود دارد، برخی آن را جایز، برخی حرام و برخی قائل به توقف شده‌اند.

۱-۱-۶) جواز

عده‌ای ازدواج بسیار را ازدواج صحیح و مشروع دانسته‌اند، اما در مورد شرایط آن اختلاف نظر دارند. برخی تمام شرایط آن را صحیح دانسته و عده‌ای اصل ازدواج را

صحیح و شرایط ضمن آن (مانند شرط اسقاط حق نفقه و میت) را باطل و زوجه را مستحق مطالبه آنها دانسته‌اند (اشقر، ۱۴۲۰ق: ص ۱۷۸).

عده‌ای نیز زوج را به ایفای تعهد و مسئولیت در برابر زوجه فراخوانده و ریاست و مدیریت برای زوج قائل شده که باید تا حد امکان مشکلات زندگی را مرتفع سازد. غالباً طرفداران این نظریه، این نوع ازدواج را نمی‌پسندند، به همین سبب در مورد حکم این ازدواج عبارت «اباحه همراه با کراهت» را مطرح نموده‌اند. دکتر قرضاوی می‌نویسد: «من از مروجین ازدواج بسیار نیستم و خطبه عقدی که برای ازدواج بسیار باشد نمی‌خوانم. این ازدواج مباح است با کراهت، یعنی حلالی است که مستحب نیست و بیم آن می‌رود که به دنبال چنین ازدواجی خسارت و ضررهایی باشد» (همان، ص ۱۷۵).

استاد زحیلی در مورد بسیار اظهار می‌دارد: «این ازدواج شرعاً مرغوب فیه نیست؛ زیرا در این ازدواج مقاصد شرعی یعنی سکون نفسی، اشراف بر اهل و اولاد، رعایت و حفاظت از خانواده به طور کامل و تربیت کامل محقق نمی‌شود» (همان).

خطیب مسجدالحرام در این زمینه بیان می‌دارد: «ممکن است، ازدواج بسیار از برخی جهات ضررآفرین باشد؛ این ازدواج احصان را محقق می‌سازد، ولی مایه سکون و آرامش نیست» (تمیمی، ۱۴۱۸ق: ش ۴۶، ص ۱۵).

شیخ عبدالله عضو هیأت کبار علمای سعودی و قاضی دادگاه تجدید نظر نیز بیان می‌کند: «من نظر به منع ازدواج بسیار ندارم، هر چند کراهت دارد و آن را موجب اهانت به زن و کرامت زن می‌دانم. لکن حق با زن است و راضی شده و از حق خود گذشته است» (اشقر، ۱۴۲۰ق: ص ۱۷۵).

برخی نیز به جواز و صحت ازدواج بسیار تصریح نموده و اشاره‌ای به کراهت آن ننموده‌اند. یا کراهت آن را وابسته به شرایط و اوضاع و احوال دانسته‌اند (همان، ص ۱۷۶).

۱-۱-۱-۱ ادله جواز

طرفداران این نظریه به ادله ذیل استناد نموده‌اند:

الف)- ارکان و شرایط ازدواج صحیح را دارا می‌باشد؛ زیرا دارای ایجاب و قبول، شرایط معروف ازدواج یعنی رضای طرفین، ولایت، شهادت، کفایت و مهر توافقی در آن وجود دارد. برای صحت این ازدواج باید موانع شرعی منتفی شود (زن در عده نباشد و...) بعد از محقق شدن آن برای طرفین، تمامی حقوق مترتب بر ازدواج از جهت نسل و ارث، عده، طلاق، استباحه بضع، مسکن، نفقه و سایر حقوق و تکالیف ثابت می‌شود، فقط زوجین توافق می‌کنند که زوجه حق مبیعت یا قسم نداشته باشد و شوهر اختیار دارد که هر وقت خواست نزد زوجه بیاید (شعراوی، ۱۴۲۲ ق: ص ۱۳۸).

زحیلی می‌نویسد: «اصل در عقود شرعی از جمله ازدواج، اباحه است، پس هر عقدی که ارکان و شرایط شرعی را دارا باشد، صحیح و مباح است، مادامی که منجر به حرام نشود» (اشقر، ۱۴۲۰ ق: ص ۱۷۶). این دلیل، مهم‌ترین دلیل برای قائلین به اباحه و مشروعیت ازدواج مسیاری است.

ب)- در سنت آمده سوده از همسران رسول خدا(ص) روز خود را به عایشه بخشید. وجه استدلال این است که بخشش سهم توسط سوده به عایشه و پذیرش پیامبر دلالت می‌کند بر اینکه زوجه می‌تواند حقی را که شارع برایش قرار داده، مانند نفقه و مبیعت ساقط کند.

ج)- در این نوع ازدواج مصالح زیادی وجود دارد. این ازدواج غریزه فطری را پاسخ داده و از فحشا جلوگیری می‌کند و در مواردی زن فرزنددار می‌شود و بدون شک از تعداد زنان بی‌شوهر می‌کاهد.

د)- از آن جا که انواع مشابه این ازدواج مانند ازدواج نهاریات و لیلیات در فقه وجود دارد، پس ازدواج مسیاری هم درست است (همان، ص ۱۷۹).

۲-۱-۱-۶) نقد ادله جواز

برخی به مناقشه ادله جواز ازدواج مسیاری پرداخته و آنها را رد نموده‌اند:

الف)- با وجود ارکان و شرایط ازدواج صحیح، شرط اسقاط نفقه و مبیعت صحیح نیست؛ زیرا خداوند بر زوج واجب نموده که به زوجه انفاق نماید و در بین زوجات نسبت به نفقه و مبیعت عدالت را رعایت کند، چنان که بر زوجه هم اطاعت از زوج را واجب کرده است. این موارد از آثار ازدواج صحیح بوده و چون خداوند آن را فرض و

تشریح نموده است، افراد نمی‌توانند برخلاف آن شرط نموده و به نقیض آن ملتزم شوند. زیرا در این صورت متناقض با حکم شرعی خواهد بود. ممکن است کسی ادعا کند از بین رفتن نفقه و مبیعت در ازدواج مسیاری از باب اشتراط زوج بر زوجه نیست، بلکه زوجه از حقوقش صرف نظر می‌کند. در پاسخ باید اظهار داشت بسیاری از ازدواج‌های مسیاری از باب اشتراط زوج بر زوجه است و بر فرض اینکه زن از حق خود صرف نظر کند، این کار مشروع نیست، چون حق نفقه و مبیعت قابل اسقاط نیست.

ب) - استدلال به حدیثی که بر طبق آن سوده سهم خود را به عایشه بخشید، نیز نمی‌تواند دلیلی بر مشروعیت ازدواج مسیاری باشد؛ زیرا حق مبیعت ملک سوده بوده و ملک خود را بخشیده است و در عقد شرط اسقاط گنجانده نشده است.

ج) - وجود مصالح زیاد برای ازدواج مسیاری صحیح نیست؛ زیرا بیشترین اثری که در مورد مسیاری بیان شده کاهش زنان بی‌شوهر و اشباع رغبت جنسی زنان است. اولاً تعداد زنانی که ثروتمند بوده و نیاز مالی نداشته باشند کم هستند و فقط مشکل تعداد اندکی از زنان حل می‌شود، ثانیاً مفاسد زیادی بر این ازدواج مترتب است.

د) - استدلال به وجود ازدواج‌های شبیه مسیاری یعنی نکاح نهاریات و لیلیات نیز صحیح نیست، این ازدواج‌ها همانند ازدواج مسیاری مورد اختلاف علما بوده و بسیاری آن را نپذیرفته‌اند (همان، صص ۱۹۵-۱۸۴).

۲-۱-۶) حرمت

برخی از علما قائل به حرمت این ازدواج شده‌اند. عبدالغفار الشریف می‌نویسد: «ازدواج مسیاری بدعت جدیدی است که انسان‌های ضعیف النفس و کسانی که می‌خواهند از مسئولیت‌های خانواده رها شوند آن را پدید آورده‌اند و از طریق ازدواج نیاز جنسی خود را تحت عنوان شرعی برآورده می‌سازند؛ بنابراین ازدواج مسیاری جایز نیست هر چند به صورت عقد شرعی باشد» (همان).

۱-۲-۶) ادله حرمت

قائلین به حرمت به ادله ذیل استناد نموده‌اند:

- (الف) - عقد مسیار با مقاصد شرعی ازدواج تنافی دارد. هدف از ازدواج در اسلام، تنها برآورده ساختن نیاز جنسی نیست؛ بلکه ازدواج سنت پیامبر (ص) است و برای معانی و مقاصد فردی، اجتماعی و دینی تشریح شده مانند: مودت و رحمت، سکون و آرامش، حفظ نوع انسانی، تعهد به صورت کامل و رعایت حقوق و تکالیف زوجین، اما ازدواج مسیار هیچ‌کدام از این مقاصد را محقق نمی‌سازد (همان، ص ۱۸۱).
- (ب) - روش این ازدواج با نظام ازدواجی که شریعت اسلام آورده و بین مسلمانان مرسوم بوده، مخالف است و مسلمانان با چنین ازدواجی آشنا نیستند.
- (ج) - برخی از شروط این ازدواج، مخالف با مقتضای عقد است (مانند: اشتراط اسقاط نفقه و میبت) لذا عقد باطل می‌شود. زوجه از حق نفقه و میبت می‌گذرد، ولی در بسیاری از موارد نظرش عوض می‌شود، به ویژه بعد از درک اسرار زندگی زناشویی و آگاهی به حقوقی که شرعاً و عرفاً در ازدواج پیدا می‌کند.
- (د) - این نوع ازدواج راه ورود و مدخلی برای فساد و افساد خواهد بود، زیرا در آن مقدار مهر، ساده گرفته شده و زوج مسئولیت خانواده را به عهده نمی‌گیرد. لذا ازدواج و طلاق برای زوج آسان خواهد بود. ممکن است این ازدواج مخفی و بدون حضور ولی باشد. همه این موارد باعث می‌شود، تا ازدواج مسیار بازیچه‌ای در دست هواپرستان شود.
- (ه) - در صورتی که زن در این ازدواج دارای فرزند شود، دوری از شوهر و ارتباط کم با وی تاثیر منفی در تربیت و اخلاق فرزند خواهد گذاشت.

۳-۱-۶) توقف

برخی از علما در حکم این ازدواج توقف کرده‌اند زیرا حکم مسأله برای آنان روشن نبوده و نیازمند تأمل بیشتری می‌باشد.

«عمر بن سعود العید» استاد دانشکده اصول الدین در جامعه امام محمد بن سعود، بعد از ذکر عیوب و آثار منفی ازدواج مسیار، بعضی از ادله قائلین به جواز و نام برخی از علما که قائل به توقف شده‌اند را ذکر نموده و در پایان خواهان بررسی دقیق و تفصیلی مسأله شده است. چون این ازدواج دو وجه دارد گاهی ناپسند و گاهی پسندیده می‌باشد (تمیمی، ۱۴۱۸ق: ش ۴۶، ص ۱۵).

«احسان بن عایش» می‌نویسد: «سبب توقف برخی از علما در جواز، این است که عده‌ای از مردم در این ازدواج افراط نموده و دچار انحراف شده‌اند و از جانب برخی افراد ضعیف‌النفس مورد سوء استفاده واقع شده و مؤسساتی ایجاد شده که برای این نوع ازدواج قیمت تعیین می‌کند و شکی نیست که این وضعیت باعث می‌شود در جواز ازدواج بسیار تردید شود و آثار منفی زیادی که این ازدواج دارد دلالت می‌کند بر اینکه در آن فساد هست که منجر به این آثار می‌شود» (عتیبی، ۱۴۱۸ ق: ص ۲۸).

۷) نتیجه

مسیار ازدواجی است که به صورت دائم منعقد می‌شود و زن از حق نفقه و همخوابگی خود می‌گذرد و شوهر مختار است، هر وقت بخواهد نزد زن بیاید و زن نیز در امور خویش آزاد است.

رواج ازدواج مسیاری می‌تواند، اهداف تشکیل خانواده را که در آیات قرآن به آن اشاره شده است؛ مثل سکینه، آرامش روحی و روانی، مودت و رحمت، تولیدمثل و... را از بین ببرد. این نوع ازدواج که زن هم شوهردار هست و هم شوهردار نیست به نوعی زن را در حال تعلیق و بلا تکلیفی قرار می‌دهد، چون زن نمی‌داند در چه زمانی مرد وی را طلاق می‌دهد. لذا این نوع از ازدواج در بردارنده حقوق زنان نیست و زمینه را برای شانه خالی کردن مردان از تعهدات خانوادگی در برابر زوجه فراهم می‌آورد.

اگرچه ازدواج مسیاری ظاهراً به صورت دائم منعقد می‌شود، اما با توجه به آن چه در مورد انگیزه‌ها، اهداف و نیز شرایط آن بیان شد، شباهت زیادی به ازدواج موقت دارد. شارع مقدس ازدواج موقت را به خاطر پاسخگویی به نیازهایی که وجود دارد، تشریح کرده؛ زیرا امکان دسترسی به ازدواج دائم همیشه میسر نیست. اگر اهل سنت ازدواج موقت را که توسط پیامبر (ص) تشریح گردیده بود، تحریم نمی‌کردند؛ در شرایط کنونی مجبور نمی‌شدند بر اساس ضرورت‌ها و نیازهای جامعه، ازدواج‌هایی مانند مسیاری را مورد بحث قرار داده و مشروعیت آن را مورد مناقشه قرار دهند. آمارهای موجود نشان دهنده روند رو به رشد و انتشار این نوع ازدواج در میان اهل سنت است. هرچند برخی آن را تحریم کرده و غیر مشروع می‌دانند.

منابع

- ابن سليم، عرفان: «نكاح المسيار و احكام الانكحة المحرمة»، بيروت، المكتبة العصرية، بی تا.
- ابن منظور، محمد: «لسان العرب»، بيروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۹۹۷م.
- اشقر، اسامة عمر سليمان: «مستجدات فقهیه فی قضايا الزواج و الطلاق»، اردن، درالفانس، ج اول، ۱۴۲۰ق.
- انیس ابراهیم و دیگران: «المعجم الوسيط»، بيروت، داراحیاء التراث العربی، ج دوم، ۱۹۷۲م.
- تمیمی، احمد: «نكاح المسيار»، هلند، مجلة الاسرة، ۱۴۱۸ق.
- جزیری، عبدالرحمن: «الفقه علی المذاهب الاربعة»، بيروت، دارالتقنين، ج اول، ۱۴۱۹ق.
- حصكفی، علاء الدين: «حاشیه ابن عابدين»، قاهره، مطبعة البابی الحلبي، ج دوم، ۱۳۶۸ق.
- راغب اصفهانی، ابوالقاسم: «مفردات راغب»، تهران، المكتبة المرتضوية، ۱۳۶۲.
- زحیلی، وهبة: «قضايا الفقه و الفكر المعاصر»، دمشق، دارالفكر، ۱۴۲۸ق.
- شاطبی، ابراهیم: «المواقفات»، بيروت، دارالكتب العلمیه، بی تا.
- شعراوی، محمد متولی: «احكام الاسرة و البيت المسلم»، بيروت، المكتبة العصرية، ۱۴۲۲ق.
- عتیبی، احسان بن عایش: «احكام التعدد فی ضوء الكتاب و السنة»، بی جا، ج اول، ۱۴۱۸ق.
- فیومی، احمد: «المصباح المنیر»، قم، دارالكتب العلمیه، ۱۹۲۸م.
- قرافی، شهاب الدين: «الذخیره»، بيروت، دارالغرب، ج اول، ۱۹۹۴م.
- مروذی، ابراهیم: «طبقات الحنابلة»، بيروت، دارالمعرفة، بی تا.
- مقدسی، ابن قدامه: «المغنی»، بيروت، دارالكتب العلمیه، بی تا.
- الاسمر، حلمی: «زواج المسيار... هل یحل مشكلة العنوسة»، available at: [http://helmialasmar.maktoobblog.com\(2007/07/08\)](http://helmialasmar.maktoobblog.com(2007/07/08)).
- بریدی، عبدالله: «زواج المسيار نمط قديم فی التاريخ الاسلامی»، available at: [www.alwatan.com\(2007/08/18\)](http://www.alwatan.com(2007/08/18)).
- غامدی، فاطمه: «نساء یطلبن زواج المسيار»، available at: [www.aliyadhJ – np.com\(2007\)](http://www.aliyadhJ-np.com(2007)).